

I když události prožíval každý zpovídaný účastník individuálně, lze obecně říci, že koncem 80. let byla MFF UK podle mnoha dotázaných ostrůvkem relativně svobodné diskuze, na němž až na výjimky nevládla ideologie. Posluchači MFF UK se tak přirozeně zapojili do listopadových událostí mezi prvními, někteří z nich je dokonce iniciovali (zejména Martin Klíma, Marek Benda či Milan M. Horák). Z pedagogů byl jako vůdčí osobnost změn na fakultě vnímán např. matematik a filozof Petr Vopěnka (1935–2015), pozdější ministr školství, nebo profesor fyziky Libor Pátý (nar. 1929), pozdější náměstek ministra školství.

V knize najdeme také zmínky o výrazných osobnostech nejen české vědy, kultury a politiky, ale i např. disentu, které mají v textu svůj medailonek. Stručný životopis mají na konci každé kapitoly i zpovídané osobnosti.

Ve vyprávěních jsou také zmiňovány různé spolky, občanské iniciativy, oficiální organizace a média. Jejich přehled, stejně jako jmenný rejstřík je uveden samostatně na konci knihy, někdy včetně krátkého vysvětlení daného pojmu. Nechybí ani seznam děkanů od roku 1968 a obrazové přílohy, najdeme zde i výběr z literatury.

Práce si neklade za cíl podávat zobecněné závěry. Faktografie velkých dějin je zde přenechána jiným. Autorům šlo hlavně o příběhy, které ani po letech neztratily na emocích. Ne všechny příběhy však dle mého soudu dostaly prostor, který by si zasloužily, zejména rozhovor s prof. Pátým je příliš stručný.

Pro laickou veřejnost a mladou generaci je kniha nicméně ideální možností, aby si prostřednictvím zúčastněných mohli udělat představu, jak zlomové události probíhaly pohledem studentů a pedagogů MFF UK.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2021.15

Michal Beck – Matouš Hartman – Alžběta Ambrožová – Anna Palánová – Aleš Palán (edd.), Ten den 17. listopad 1989

Kalich, Praha 2019, 279 s., ISBN 978-80-7017-275-9

Kolektiv autorů¹ sestavil tuto knihu na základě svědectví přímých účastníků událostí ze dne 17. listopadu roku 1989. Autoři oslovili prostřednictvím elektronické komunikace a osobních rozhovorů několik set respondentů. Z obsahových důvodů nebylo nakonec možné v knize použít všechny materiály, pouze jejich výběr. Do výsledné podoby svazku byly použity jen výpovědi týkající se časového a tematického rozsahu knihy, celkem od více než dvou set respondentů.

Knihu je členěna chronologicky do několika kapitol. První kapitola „Ráno“ osvětluje motivaci účastníků k participaci na demonstraci k padesátému výročí uzavření vysokých škol, která se konala na Albertově. Existuje mnoho důvodů, proč lidé v pátek 17. listopadu na Albertově dorazili. Ne všichni chtěli bojovat proti režimu, někteří byli jen zvědaví. Mnozí si od demonstrace nic neslibovali. Jiní k ní přistupovali s nedůvěrou, protože ji organizoval

¹ **Michal Beck** (nar. 1993), copywriter, **Matouš Hartman** (nar. 1992), novinář, **Alžběta Ambrožová** (nar. 1993), literární překladatelka, **Anna Palánová** (nar. 1994), organizátorka kulturních akcí, **Aleš Palán** (nar. 1965), spisovatel a novinář.

SSM, či na ni rovnou odmítli jít. Objevili se i tací, kteří shromáždění považovali za prorežimní akci.

Další kapitola „Albertov a Vyšehrad“ nejprve rozebírá okolnosti organizace demonstrace na Albertově. Řešení otázky, kdo akci zorganizoval, není z odpovědí respondentů jednoznačné. K její organizaci se hlásí členové Hnutí nezávislých studentů (STUHA), Socialistického svazu mládeže (SSM) či Studentského informačního a tiskového střediska (STIS). Kapitola si všímá i věkové struktury účastníků. Mezi přítomnými nebyli jen studenti, ale také lidé, kterým bylo přes třicet. Dle jedné respondentky scházela věková skupina 40–50 let, tedy lidé, kteří měli co ztratit, takže byli opatrnější. V davu nechyběli ani příslušníci tajné policie, kolik jich ale bylo, zůstane nezodpovězeno.

Účastníci reagovali také různě na proslovy. Na Albertově proběhla čtyři vystoupení – Josefa Šárky, pamětníka událostí roku 1939, akademika MFF UK Miroslava Katětova, Jiřího Jaskmanického z Městské vysokoškolské rady a Martina Klímy, studenta MFF UK. Mnohým utkvěl v paměti proslov Josefa Šárky, naopak spíše posměch sklídlil „vrchní svažák“ Jaskmanický. Jako nejlepší projev byl vnímán ten od Martina Klímy.

Po skončení projevů se průvod za skandování protirežimních hesel vydal na Vyšehrad k hrobu K. H. Máchy. Oficiální část průvodu tímto skončila. Přítomní se však nechtěli rozejít, jako přirozený cíl demonstrace viděla většina účastníků Václavské náměstí, a tak průvod pokračoval přes nábřeží do centra.

„Národní třída“, jak zní název další kapitoly, znamenala pro dav demonstrantů stopku. U tehdejšího obchodního centra Máj byl nasazen kordon příslušníků Pohotovostního pluku VB. Dav demonstrantů byl rozprostřen až k Národnímu divadlu. Pocity mnoha účastníků se z euforie změnilly ve strach. S neoblomnými příslušníky pluku nebylo možno navázat žádný dialog. Demonstranty před zákrokem dle jejich svědectví ohrožovala také přítomnost tajných policistů v davu. Nebezpečí představovali i členové státních složek či lidé sympatizující s režimem, kteří sledovali dění z oken domů lemujících Národní třídu.

Demonstranti byli obklíčení a uzavřeni na Národní třídě. Směrem do centra je blokoval kordon Pohotovostního pluku, od nábřeží je zadržovaly obrněné transportéry. Krátce před devátou hodinou začal tvrdý zásah. Někteří účastníci demonstrace mohli ještě prostor opustit. Těsně před zásahem odcházely především rodiny a děti. Do určité chvíle se dalo ještě také odejít postranními ulicemi včetně Mikulandské. Policejní složky poté začaly od Vltavy demonstranty stlačovat obrněnými transportéry, příslušníky Městské správy a příslušníky Odboru zvláštního určení, tzv. červenými baryty. Nastala panika, někteří účastníci demonstrace byli natlačeni na výlohy obchodů. Vznikaly obavy, aby výlohy nepraskly (demonstranti by byli obviněni z výtržností, čímž by poklidná demonstrace byla zdiskreditována).

V kapitole je líčena také snaha o únik jednotlivých účastníků před zasahujícími policisty, někteří se snažili schovávat pod zaparkovanými auty, jiní se pokoušeli uniknout přes pavlače, mnozí se zkoušeli dostat do domů. Některé demonstranty u sebe schovávali obyvatelé bytů. Mnozí vzpomínají, že museli k opuštění demonstrace projít podloubím do Mikulandské ulice, kde se v průběhu zákroku za účasti příslušníků Pohotovostního pluku a Odboru zvláštního určení vytvořila „mlátící ulička“. Někteří ji proběhli bez újmy, jiní utrhli rány.

Knihu uzavírá kapitola „Večer“, která se zabývá pocity účastníků bezprostředně po násilném potlačení demonstrace. Mnoho lidí bylo ořeseno, nevěřili, že by demonstrace mohla být potlačena s takovou brutalitou. Středoškolští studenti se rozeběhli k domovům, někteří vysokoškoláci vyrazili do hospod mezi nic netušící spoluobčany. Zdaleka ne všem

demonstrantům se podařilo – ať už bez fyzické újmy, nebo s lehčím či závažnějším zraněním (otřesy a pohmoždění mozku, zlomeniny obratlů) – z Národní třídy uniknout. Mnoho z nich bylo naloženo do antonů a odvezeno na služebny policie, např. do nechvalně proslulé Bartolomějské ulice. Na Národní třídě sice nikdo podle mnohých překvapivě nezemřel, ještě večer 17. listopadu se však začala šířit fáma o smrti studenta Martina Šmída. Podle některých byla tato dezinformace zásadním impulzem k revoluci, pověstnou poslední kapkou.

Myšlenky na protestní stávky se v hlavách demonstrantů objevily již bezprostředně po zásahu. Dle jednoho z účastníků se následující den „*Praha změnila, na každém nároží postávaly skupinky lidí, party táhly ulicemi s vlajkami, lidé zpívali Krylovy písně. Rodila se jakási permanentní demonstrace v menších skupinkách po celém středu města a zvolna to houstlo a sílilo*“.² Napětí rostlo také v divadlech. Roli v probouzejícím se odporu demokratické části společnosti měly sehrát i církve. Důležité bylo i to, že pravdu začaly psát i oficiální tiskoviny – *Svobodné slovo* následující den uveřejnilo článek, že zásah policie proti studentům byl neadekvátní. Kniha je zakončena čtyřmi silnými příběhy účastníků popisujících své osudy bezprostředně po zásahu.³

Text knihy je proložen černobílými fotografiemi a dokumenty (dopisy, policejní zprávy, novinové výstřížky). Jak uvádějí autoři, zařazené vzpomínky jsou subjektivní a nekladou si za cíl podat faktické a definitivní závěry o událostech 17. listopadu 1989. Kniha však podává cenná svědectví o jednom z nejdůležitějších dnů naší novodobé historie, popisuje mnohé detaily prizmatem přímých účastníků, přináší jejich názory a pocity. Publikace vhodně doplňuje již známá fakta lidským rozměrem.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2021.16

² M. Beck – M. Hartman – A. Ambrožová – A. Palánová – A. Palán (edd.), *Ten den 17. listopad 1989*, s. 264.

³ **Daniel Malý**, student Vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově, **Krystyna Krauze**, studentka politologie na univerzitě v Gdaňsku, **Vojtěch Pokorný**, stavební mistr, **John Bok**, disident, **Kateřina Vávrová**, socioložka Výzkumného ústavu výstavby a architektury.